

SZAKMAI KONCEPCIÓ AZ MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT ZENETUDOMÁNYI INTÉZET (ZTI) IGAZGATÓI PÁLYÁZATÁHOZ

A ZTI helyzete, adottságai

Az MTA BTK Zenetudományi Intézet a magyar muzikológia és etnomuzikológia központi szereppel bír, intézményes tudományos kutatóbázisa. A ZTI-n kívül zenetudományi, zenetörténeti kutatásokat inkább egy-egy részterületre vonatkozóan, jellemzően Kodály és Liszt tematikában végeznek az illető emlékmúzeumok, archívumok, legtöbbször együttműködésben a ZTI-vel. Egyetemeken, beleértve a zenetudományi képzést adó Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemet (LFZE) is, pedig jellemzően az egyes kutatók személyes érdeklődése határozza meg a tematikát, így általánosságban elmondható, hogy a ZTI kutatási projektjeivel párhuzamosan nem folyik intézményi szintű zenetudományi kutatás az országban, kifejezetten magyar tematikában a határainkon túl sem. Az intézet kutatói közül többen az LFZE doktori iskolájának és zenetudományi szakának oktatói, vagy óraadói.

Magyarországon a felsőfokú zenetudományi oktatás a zeneművész- és nem a bölcsészképzéssel kapcsolódott össze. Ennek köszönhetően a magyar zenetudomány képviselői, egy-két kivételtől eltekintve, művészeti irányból érkeznek a pályára, és gyakorlati kapcsolódásuk is van kutatásuk tárgyához, közvetlen párbeszédük a művészeti élettel és annak képviselőivel folyamatos. Mindez nagyban segíti a kutatási eredmények gyors hasznosulását.

A ZTI kutatási eredményeinek nyilvánossági fóruma nemcsak a hagyományos értelemben vett publikáció, hanem tematikus koncertek, kiállítások, kapcsolódó kulturális programok szervezése, valamint internetes hozzáférés biztosítása gyűjteményeinek nyilvános részéhez. Táncsics Mihály utcai székháza felújított kiállítóterével, elegáns építészeti tereivel páratlan lehetőséget biztosít a hármas funkció ellátásához: kutatás, gyűjteménykezelés-archiválás, kiállítások és programok rendezése. E hármasságban a kutatás jelenti a teherhordó alappillért. Egyrészt gondozza, feldolgozza, feltárja, értelmezi a gyűjtemények anyagát, másrészt szolgáltatja a tartalmat a kiállításoknak, programoknak.

Intézetünk szerkezetét alapvetően meghatározza, hogy két nagy, páratlan nemzeti kincset jelentő gyűjtemény adja kutatási bázisát: a letétbe helyezett Bartók-hagyaték, valamint a népzenei és néptánc gyűjtemény. Terveink szerint a harmadik nemzeti jellegű gyűjteményi pilléret a Dohnányi- és Lajtha-hagyatékokra alapozott *20–21. századi magyar zenei archívum* kiépítése jelenti majd, amit az idén elnyert Lendület pályázat tesz lehetővé. A néhány hónapja aktív Lendület-munkacsoportunk célja, hogy minél szélesebb körből begyűjtse, őrizze, archiválja és kutathatóvá tegye 20–21. századi magyar zeneszerzők letétjeit, hagyatékait (szerzői kéziratokat, levelezést stb.), hogy új típusú, a maga nemében egyedülálló, kifejezetten magyar zenei tudásközpontot hozzon létre, amire hagyományaink, szakmai tekintélyünk és nem utolsósorban az MTA védjegye alapján kétségtelenül jó esélyeink vannak. Az elmúlt évtizedekben további kisebb hagyatékok is gyarapították intézetünk forrásgyűjteményeit, mint pl. Major Ervinnek a magyar

zenetörténeti kutatás szempontjából felbecsülhetetlen értékű könyv-, kotta- és kéziratgyűjteménye, Kallós Zoltán és a táncház-mozgalom képviselőinek népzene gyűjtései, az intézetben működött kutatók hagyatékai. Immár nagy hagyományokkal, tekintélyes nemzetközi kapcsolatrendszerbe ágyazottan folyik a zenei középkor- és gregoriánkutatás, amelyhez helyben hozzáférhető kutatási alapanyagot egyre bővülő, a magyarországi és közép-európai források digitális másolatait tartalmazó, a maga nemében szintén egyedülálló virtuális kódexgyűjteményünk biztosít.

A kutatói gárda

Sajátosan alakult a magyar zenetudományi szakmán belül a fokozatok megszerzésének gyakorlata. Miután az első nagy szaktekintélyek (Szabolcsi Bence, Bartha Dénes, Gárdonyi Zoltán) még a II. világháború előtt Berlinben, illetve német nyelvterületen szerezték meg doktori fokozatukat, és Magyarországon a szakma intézményesülése csak a háború után, az MTA Népzene kutató Csoport, a zenetudományi és népzene tudományi képzés beindulásával, valamint az MTA Bartók Archívum létrejöttével történt meg (azaz cca. az 1970-es évekig nem is volt igazán szükség újabb zenetudományi doktorokra), a szakmába belépő fiataloknak az átlagos egyetemi szintnél magasabb elvárásoknak kellett megfelelniük. Általában két évente indultak 4–5 fős évfolyamok, és miután megszerezték az abszolutóriumot a diplomadolgozatot már nem mindenki írta meg, a szakma létszáma korlátozott keretek maradt és rendszerváltozást követően kevesen voltak, akik PhD fokozatot szerezhettek. A szakmán belül a nagydoktorok száma sem elegendő, és általában túl későn szerezték, szerzik meg ezt a címet a kollégák. Jellemző példa, hogy a hazai és nemzetközi gregorián-kutatás kiemelkedő képviselője, a tavaly eltávozott Dobszay László is majdnem 70 évesen lett az MTA doktora. A történetileg kialakult helyzet nehezítette, hogy a zenetudomány mint önálló diszciplína a társtudományok körében megfelelő súllyal képviselje magát, és hovatovább veszélyezteti a tudományág szakmai és adminisztratív képviseletét az akadémiai rendszerben. Az elmúlt 5–6 évben a kedvező irányú változás jeleit mutatja, hogy a fiatal, doktori iskolát végzett kollégák már két–három éven belül sikerrel szerzik meg PhD címüket, és néhány zenetudományi szakot végzett diák külföldön szerzett (Angliában, USA-ban) fokozatot. Ugyanakkor továbbra is kevés a nagydoktorok száma (a ZTI-ben jelenleg csak 1 fő), és csupán egyetlen akadémikusa van a szakmának. A kutatói korfa a fenti okok miatt igen hiányos. Szinte alig van középgenerációjú kutató, a 60 éveseket követően a 30–35 évesek vannak csak megfelelő számban. Szorító gondokkal küzd a népzene kutatói szakma, miután Kodály halálát követően az etnomuzikológus képzés fokozatosan elsorvadt, és az utánpótlás teljesen esetlegessé vált. Ezen a helyzeten segít majd az elkövetkező években, hogy az LFZE-n 2011-ben beindult az etnomuzikológus MA képzés. Mindehhez azonban szükséges, hogy a kilépő kutatók helyeit meg tudjuk őrizni.

A ZTI lehetőségei és jövője: a Bölcsészettudományi Kutatóközponton belüli egy éves tapasztalatok alapján

Nyugodtan állíthatjuk, hogy zenei kultúránk igazi hungaricum, kezdve Liszttől, Erkeltől, az európai romantikának a verbunkos-csárdás hangszeres nép- és népies zenén nyugvó magyaros, cigányzenekaros stílusától (style hongrois), Bartók–Kodály–Dohnányi–Lajtha és további kiváló zeneszerzők munkásságán és művein keresztül egészen a magyar népzeneig, néptáncig: magyar *brand*, amely identitásunknak meghatározó része, befelé és kifelé, a külföld irányába egyaránt. Az elmúlt években a fontos évfordulókhoz kapcsolódó kiállítások, kulturális programok, a nagy sikerű, az egyes területeknek világ szinten legrangosabb zenekutatóit idecsalogató nemzetközi konferenciák bizonyították, hogy a ZTI hármaskörét (kutatás, gyűjteménykezelés-archiválás, kiállítások és programok, koncertek rendezése) érdemes fenntartani. A jövőben, a természetes diszciplináris önállóság megtartása mellett, a kutatóközponti szintű közös témák, kutatások a kiállítások, programok és konferenciák nyilvánosságát a teljes BTK-ra kiterjesztheti, és interdiszciplináris tartalommal töltheti meg. A Táncsics utcai telephely adottságai ehhez kiválóak, aminek előnyeit most már a teljes Kutatóközpont élvezheti (főként, ha reményeink szerint az épület felújítási munkálatainak még elmaradt utolsó része is megtörténik). Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a ZTI tulajdonképpen zökkenőmentesen (szakmai vonatkozásban ez mindenképpen igaz) integrálódott a bölcsészettudomány új magyarországi központját jelentő BTK-ba. A korábbiakhoz képest a ZTI lehetőségei megnöttek a pályázatok, infrastrukturális fejlesztések területén, amivel sikerrel éltek is munkatársaink.

Eredményesen pályázott Dalos Anna a Lendület programban a magyar zenei központ kiépítésére, *20–21. századi magyar zenei archívum és kutatócsoport* témacímmel. Ennek keretében az MTA szerződést kötött a Lajtha-hagyaték BTK-n belüli letétbe helyezésére. 2013. február 16-án, Lajtha László halálának 50. évfordulója emlékére konferenciát szervezünk és megnyitjuk a Zenetörténeti Múzeum egyik helyiségében a Lajtha emlékszobát. Ugyancsak Lendület munkacsoportunk kezdeményezésére 2013 januárjában kutatóközponti szintű, kétnapos szimpóziumot tartunk a BTK-n belüli gyűjteményekről, adattárakról, hogy az eddig különálló egységek gyűjtemény- és adatkezelési gyakorlatának megtaláljuk közös pontjait, építsünk egymás tapasztalataira, és kialakíthassuk a BTK immár közös és egységes koncepcióját. A Kutatóközponton belül az idei OTKA pályázatokon az elnyert támogatási összegek tekintetében a ZTI műhelyei érték el a legjobb eredményt. Középkori kutatásokra (*A magyarországi cantus planus az egyetemes zenetörténetben. Célok, módszerek, távlatok a 21. század elején* címmel) nagy összegű támogatást (NK) nyert Czagány Zsuzsa és kutatócsoportja, valamint Szalay Olga normál kutatási pályázata az akadémiai Kodály-gyűjtemény 18–19. századi kottás forrásai és népzenei kapcsolataik feldolgozására. A BTK szinten benyújtott eszközbeszerzési pályázaton szintén eredményesek voltunk, jelentős számban tudtunk új számítógépeket, korszerű monitorokat vásárolni, és a már digitalizált gyűjteményeink belső szolgáltatásához a nagyméretű adatállományok kezelésére alkalmas szervereket is sikerült beszerezniük.

A BTK-n belüli hosszabb távú koncepcióba egyébként teljes mértékben illeszkednek intézetünk alapfeladatai, a szakmai műhelyekben folyó és az elkövetkező évekre már pályázati támogatást kapott projektek. Bartók műveinek összkiadása a 2011-ben elnyert nagy összegű OTKA pályázattal a következő 4 évben az eddigiekhez hasonló ütemben folytatódhat Vikárus László irányításával. Erkel operáinak összkiadása egyszeri 10 millió Ft-os támogatással halad tovább a következő 2 évben. A Tallián Tibor vezette témacsoport Erkel Dózsa című operájának közreadásra való előkészítésével csatlakozik a BTK *Vallás és erőszak: a kora újkor kultúratörténete* interdiszciplináris összefoglaló kutatási projekt *Dózsa 500* altémájához. A *REFO500* altémában pedig a protestáns graduálok repertoárvizsgálatával, egyes források közreadásával veszünk részt. Népzene- és néptánc kutatásunk szintén nagy volumenű munkákat fejezett be 2012-ben és visz tovább az elkövetkezendő években. Elkészült *A Magyar Népzene Tára* összkiadás-sorozat két következő kötete az Akadémiai Kiadó gondozásában, kiadás alatt állnak Bereczky Jánosnak a magyar új stílust bemutató típuskötetei, valamint elkészült a *Magyar Népzenei Antológia* revideált, kibővített kétnyelvű (magyar, angol) DVD-ROM változata. Középtávon *A Magyar Népzene Tára* összkiadás szerkesztői csoportja, Domokos Mária és Paksa Katalin vezetésével összeállítja a még kiadásra váró népdaltípusok listáját, létrehozza a sorozat teljes típusrendjét. Népzene kutatóink részt vesznek a BTK *Magyar őstörténeti* témacsoportjának munkájában. Összegzik a magyar népzene eddigi őstörténeti és rokon népi összehasonlító kutatásait, összevetik és értékelik a korábbi elméleteket az újabb magyar és külföldi kutatásokkal, gyűjtésekkel. Régi adósságként, de sajnálatos módon már az eredeti vezető kutató, Dobszay László nélkül, folytatódik *A magyar népdaltípusok katalógusa* II. kötetének szerkesztése, szintén OTKA pályázat finanszírozásával. Néptánc kutatóink tovább dolgoznak (nagy összegű OTKA pályázat támogatásával) az *Ugrós monográfiák* sorozaton, melynek második kötete 2013 elején jelenik meg.

Folklórkutatóink számára fontos feladat lesz, hogy kihasználják a magyar tánc ház-módszer felvételét az UNESCO legjobb megőrzési gyakorlatok regiszterébe. Ezt a célt szolgálja a *Tánc ház-módszer tudástár* BTK szintű témacsoport felállítása. A tánc ház-módszer alapja kezdetekben a kutatás volt, a folyamatos párbeszéd a kutatók és a mozgalom képviselői között. A mozgalom képviselői a kutatás által megszürt anyagot vették használatba, és a kutatók által irányítottan végeztek gyűjtéseket, adtak ki népszerűsítő kiadványokat, hanglemezeket. Martin György halálát követően ez a párbeszéd fokozatosan meggyengült, és az ezredfordulóra gyakorlatilag megszűnt. Az UNESCO regiszterbe való felvétel, valamint a 2007-ben a LFZE-n megindult népzene szakképzés újból sürgeti a jóval nagyobb kutatói aktivitást, az archívumban őrzött anyagok terjesztési szempontú vizsgálatát, a tánc ház-mozgalom szakmai alapjainak megerősítését. A témacsoport feladatának része még a táncok néprajzi és társadalmi összefüggéseinek feltárása, amelyet a BTK Néprajztudományi Intézetének munkatársai végeznek.

Középtávon (az igazgatói mandátum 3 éves időtartama alatt) mindenképpen meg kell oldani a *Magyarország Zenetörténete* III., a 18. századot bemutató kötete munkáinak továbbvitelét, majd lezárását és a kötet kiadásra való előkészítését. Erre jó keretet adhat a

BTK-n belüli *Magyarország és a barokk* témacsoport a *Zenekultúra a 18. századi Magyarországon* altémája, A *Magyarország Zenetörténete* sorozat több mint 30 évvel ezelőtt indult meg, és eddig két kötet jelent meg (Középkor, 16–17. század). A 18. századot bemutató harmadik kötet munkálatai immár két évtizede tartanak, miután a kötet elkészítéséhez szinte a teljes alapkutatás hiányzott a korábbi évtizedekből. A kiadással így is régóta adós a szakma és intézetünk. Az előkészítő folyamat azonban a hosszantartó forráshiány miatt, valamint hogy a szakterület 2–3 munkatársát mindig más, az éppen aktuális pályázati munka köti le, csak nagyon akadozva haladt előre. Az elmúlt két évben ugyan sikerült előbbre lépni, de 2012-ben a kötetért felelős Magyar Zenetörténeti Osztály vezetője és munkatársai más pályázati kötelezettségük miatt (Erkel összkiadás soron következő két operakötetének készítése, részvétel az elnyert Lendület pályázatban, valamint a *Studia Musicologica* idegen nyelvű zenetudományi folyóirat szerkesztése) nem tudják biztosítani a kötet munkálataihoz szükséges kapacitást. Itt feltétlenül szükség lesz további kutatók bevonására, amelynek finanszírozását vagy pályázatból, vagy intézményi együttműködés (pl. az OSzK-val, az LFZE-vel) alapján tudjuk majd megoldani.

A középtávú tervek megvalósításához elengedhetetlen feltétel a kutatói állomány minőségi javítása, utánpótlásának biztosítása, amelyet a BTK habilitációs szabályzata és a versenyképességet célzó tudománypolitikai keretei garantálnak és segítenek. 3 éves időtávban el kívánom érni, hogy főbb kutatási témáinkban, témacsoportjaink, osztályaink, vezető kutatóink székházunkban nemzetközi konferenciákat szervezzenek, illetve külföldön rendszeresen részt vegyenek nemzetközi fórumokon. Mindez összekapcsolódik a BTK szinten egyeztetett publikációs stratégiával, magyar és idegen nyelvű kiadványok megjelentetésével, zenetudományi szakkönyvtárunk helyzetének javításával, könyv- és folyóirat megrendeléseink folyamatosságának biztosításával. Intézetünk folytatni kívánja eddigi publikációs gyakorlatát három kiadványának, a *Zenetudományi dolgozatok* évkönyvnek, a *Studia Musicologica* negyedéves periodikának és a *Musicalia Danubiana* forráskiadvány-sorozatnak további megjelentetésével. Szakmánk méretéből, helyzetéből adódóan és az intézetünk gondozásában lévő, a kutatások alapját jelentő gyűjtemények, adattárak, források birtokában tervezünk a továbbiakban is meghatározó részt vállalni az egyetemi mester- és doktorképzésben az LFZE-vel, a Szegedi Egyetemmel és a Táncművészeti Főiskolával való tudományos együttműködés alapján.

(Richter Pál)